

Qabul qilindi: 01.05.2025

Chop etildi: 30.06.2025

UDK:091.1

**FAXRUDDIN ALI SAFIYNING “ODOB UL-AS’HOB”
ASARIDA IJOZAT SO‘RASH ODOBINING
ZAMONAVIY TALQINI**

*To‘rabayev Orif Abdumajid o‘g‘li, Guliston davlat pedagogika instituti
o‘qituvchisi*

**THE CONTEMPORARY INTERPRETATION OF THE
ETIQUETTE OF REQUESTING PERMISSION IN
FAKHRUDDIN ALI SAFIY’S “ODOB UL-AS’HOB”**

*Torabayev Orif Abdumajid ogli, Lecturer at Gulistan State
Pedagogical Institute*

**СОВРЕМЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ЭТИКЕТА
ПРОСЬБЫ О РАЗРЕШЕНИИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ
ФАХРУДДИНА АЛИ САФИЯ “ОДОБ УЛ-АСХАБ”**

*Турабаев Ориф Абдумажид оглы, преподаватель Гулистанского
государственного педагогического института*

<https://orcid.org/0009-0002-6968-7253>

e-mail:
oriforabayev@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Faxruddin Ali Safiyning “Adab ul-as’hab” asari asosida ijozat so‘rash odobi islomiy-axloqiy tizim va zamonaviy ijtimoiy madaniyat kontekstida tahlil qilinadi. Tadqiqotda ijozat so‘rashning tarixiy, diniy, axloqiy va falsafiy asoslari o‘rganilib, uning bugungi jamiyatdagi dolzarbligi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: ijozat, axloq, hurmat, shaxsiy makon, sha’n, ma’naviyat, odob, islomiy etik, xavfsizlik, barqarorlik.

Abstract: In this article, the etiquette of seeking permission based on Faxruddin Ali Safiy’s work “Adab ul-As’hab” is analyzed within the context of Islamic ethical systems and modern social culture. The study explores the historical, religious, moral, and philosophical foundations of seeking permission, highlighting its relevance in today’s society.

Keywords: permission, ethics, respect, personal space, dignity, spirituality, decorum, Islamic ethics, security, stability.

Аннотация: В данной статье этикет просьбы о разрешении на основе произведения Фахруddина Али Сафия “Адаб ул-асхоб” анализируется в контексте исламской этической системы и современной социальной культуры. В исследовании изучаются исторические, религиозные, нравственные и философские основы просьбы о разрешении, а также подчеркивается её актуальность в современном обществе.

Ключевые слова: разрешение, этика, уважение, личное пространство, достоинство, духовность, этикет, исламская этика, безопасность, стабильность.

KIRISH. Islom axloqiy tizimida shaxsiy hayot daxlsizligini ta’minlash va ijtimoiy aloqalarni tartibga solishda ijozat so‘rash odobi muhim o‘rin egallaydi. Qur’oni Karimda va hadisiiy manbalarda bu odobning ijtimoiy va axloqiy ahamiyati keng yoritilgan. Faxruddin Ali Safiy tomonidan yozilgan “Odob ul-as’hab” (“Do’stlarning odoblari”) asarida ham, ushbu axloqiy masalaga chuqur e’tibor

qaratilgan. Asar Sharq axloqshunoslik merosining muhim namunalaridan biri bo‘lib, shaxslararo aloqalarda halollik, hurmat, hayo va ijozatga asoslangan muloqot madaniyatini targ‘ib etadi.

Tadqiqotda ilmiy-falsafiy, ijtimoiy-axloqiy tahlil, matnshunoslik uslubidan foydalanildi. Asosiy manba sifatida Ali Safiyning “Odob ul-as’hab”¹ asari tahlil etildi. Qo‘shimcha tarzda Ash-Shifo²,

¹ فخراالدين على صفى (ادب الأصحاب) آداب دوستان. (مترجم: سيد عبدالله نقشبندى. - انتشارات خواجه عبدالله انصارى، ۱۳۹۰ هجرى شمسى) ۲۰۱۱ ميلادى. - ۵۱۴ صفحه

عياض بن موسى. الشفاء بتعريف حقوق المصطفى. - القاهرة: دار الكتب العلمية، بدون تاريخ

Sharh as-Sunna³ va Qur'oni Karim oyatlari hamda hadislar asos qilib olindi. Maqolada qadimiy axloqiy tamoyillar bilan zamonaviy madaniyat normalari qiyosiy jihatdan tahlil qilindi.

ASOSIY QISM. Ijizat so'rash qadimiy islomiy axloqning ajralmas qismidir. Ali Safiyning asarida ta'kidlanishicha, "Sahobalar hech qachon iznsiz begona uyga kirmaganlar, avval salom berib, keyin ijizat so'raganlar"⁴. Bu o'z-o'zidan inson shaxsiy hayoti va daxlsizligiga hurmat ifodasidir. Ijizat – faqat ruxsat emas, balki axloqiy mezondir. Islomiy axloqiy tizimda ijizat — bu boshqa kishining haqqiga hurmat ko'rsatish, ijtimoiy chegaralarni anglash, andisha va hayo timsoli hisoblanadi. Ba'zan zamonaviy jamiyatda bu prinsip buzilish holatlariga guvoh bo'lamiz. Bugungi davrda shaxsiy makon (uy, telefon, internet, suhbat)ga ijizatsiz aralashish holatlari jamiyatda axloqiy tanazzul ko'rinishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ali Safiy ijizatning nozik jihatlarini qayd etgan:

1. "Teshikdan qarash" yoki "eshikni ochish" — joiz emasligi (Sharh as-Sunna);
2. Ijizat bermaslik haq-huquq ekanligi;
3. Ijizat so'rashda so'z bilan yoki ovoz chiqarish (masalan, yo'talish, tasbeh aytish) orqali muloyimlik bilan amalga oshirilishi kerakligi⁵.

Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, ijizat madaniyati Islom axloqiy merosining muhim tamoyili bo'lib, u nafaqat diniy-axloqiy tizimda, balki keng ijtimoiy madaniyatda shaxsiy daxlsizlik, hurmat va o'zaro ishonchning asosiy ifodalaridan biri sifatida qaraladi. Ali Safiy asari asosida olib borilgan tahlil quyidagi asosiy xulosalarni ko'rsatdi:

1. Ijizat so'rash – shaxsiy hududni tan olish tamoyilidir. Asarida ijizatni uyga kirishdagi birinchi shart sifatida ta'riflaydi. Bu nafaqat tashqi odobning ifodasi, balki insonning ichki makoniga, shaxsiy hayotiga tajovuz qilmaslikka asoslangan aksiologik qadriyat ekanligiga e'tibor qaratilgan. Islom dinida bu tamoyil Qur'oni Karimning Nur surasi 27–28-oyatlarida bevosita taqiqqa asoslangan: "*Ey mo'minlar! Uylarga egalari ruxsat*

bermaguncha

kirmanglar..."

6

Islomiy tafakkurda ijizat so'rash faqatgina ruxsat olish emas, balki boshqa insonning erkinligini tan olish, uning makonini, xonadonini, hatto holatini inobatga olish demakdir. Bu tamoyil, shubhasiz, axloqiy o'zlikning shakllanganligini bildiradi. Ali Safiyning ifodalarida, bu odob nafaqat tashqi amaliyot, balki ichki fazilat sifatida ko'zga tashlanadi. Chunki har qanday jamiyatda odob, andisha, hurmat tushunchalari ijtimoiy barqarorlikning asosiy omilidir.

Bugungi zamonda esa bu qadriyatlar ko'pincha yo'qolib bormoqda: kishilar bir-birining shaxsiy hayotiga aralashadi, onlayn tarmoqlarda ruxsatsiz ma'lumotlar tarqatiladi, yaqin kishilarning telefon yoki xabarlarini o'qish holatlari odatiy holga aylanmoqda. Bu esa, axloqiy inqirozning alomatlaridan biridir. Ali Safiyning ijizatga doir qarashlari bizga ushbu muammoni hal qilish uchun qadimiy, ammo hayotiy yondashuvni taklif qiladi.

2. Ijizat so'rash va salomlashish tartibi ijtimoiy muloqotning axloqiy strukturasi sifatida namoyon bo'ladi. Sahobalar Rasulullohning huzurlariga kelganlarida eshik oldida turib salom berishar, keyin ijizat so'rardilar. Bu tartib avval salom, so'ng ruxsat so'rash, keyin kirish.

Bu tartib jamiyatda hurmat, kamtarlik, ijtimoiy me'yor va odob mezonlarining chuqur ildiz otganini ko'rsatadi.

3. Ijizat bermaslik – inson huquqidir. Faxriddin Ali Safiy asarida uy egasining kimgadir ruxsat bermasligi yoki sukut qilish orqali kirishni rad etishi mumkinligi e'tirof etiladi. Bu esa, insonning ixtiyoriga hurmat tamoyilini tasdiqlaydi. Uy egasi o'z hududiga kimni kiritishini o'zi belgilaydi. Zamonaviy falsafiy yondashuvlarda ijizat bermaslik faqat tashqi huquqiy harakat emas, balki shaxsiy erkinlik va ong erkinligini ifoda etuvchi ontologik huquq sifatida qaraladi. Bu, masalan, G.Lokkning "Shaxsiy mulk daxlsizligi"⁷ g'oyasida aniq ifodasini topadi. Inson o'zining tanasiga, mulkiga, makoniga egalik qiladi va unga bo'lgan har qanday aralashuv — u rozi bo'lmasa —

³ البريهاري. شرح السنة. - الرياض: مكتبة المعارف، بدون تاريخ.

⁴ فخرالدين على صفى. ادب الأصحاب (آداب دوستان). (مترجم: سيد عبدالله

نقشبندى. - انتشارات خواجه عبدالله انصارى، ۱۳۹۰ هجرى شمسى ۲۰۱۱

میلادی. - ص ۲۱.

⁵ فخرالدين على صفى. ادب الأصحاب (آداب دوستان). (مترجم: سيد عبدالله

نقشبندى. - انتشارات خواجه عبدالله انصارى، ۱۳۹۰ هجرى شمسى ۲۰۱۱

میلادی. - ص ۲۱.

⁶ Qur'oni Karim. *Tafsir Hilol*. Tarjimon va sharhlovchi: Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. - Toshkent: Hilol nashriyoti, 2013.

⁷ Locke J. *Two Treatises of Government*. - Cambridge: Cambridge University Press, 1988 (original 1689).

axloqiy zoʻravonlik sifatida talqin qilinadi. Shu sababli, ijozat bermaslik faqat qarshilik emas, balki insonning axloqiy, ijtimoiy va huquqiy oʻzligini saqlab qolish shaklidir. Bu jihatdan qaralganda, Ali Safiy oʻz davridan ancha oldinda boʻlgan — u ijozat bermaslikni “qusur” emas, balki inson shaʼnini himoya qiluvchi fazilat sifatida koʻrsatgan. Bu tamoyil bugungi demokratiya va inson huquqlari nazariyalariga ham mos keladi.

4. Ijzatsiz qarash, teshikdan kuzatish, eshikni ochish – axloqiy jinoyat sifatida baholanadi. Bu jihat “Sharh as-Sunna”da keltiriladi. Faxriddin Ali Safiy tafakkurida bunday harakatlar inson shaʼniga tajovuz deb qaraladi. Bu, ayniqsa, bugungi axborot texnologiyalari zamonida dolzarb hisoblanadi. Birovning telefoniga qarash, ijtimoiy tarmoq akkauntlariga ruxsatsiz kirish, roziliksiz suratga olish yoki joylashtirish, hammasi ijozat prinsipiga zid hisoblanadi. Zamonaviy etikada “ijzatsiz qarash” oddiy xatti-harakat emas, balki insonning shaxsiy muqaddasligiga tajovuz sifatida baholanadi. Bu fikr G.Agambenning “Shaxsiy holatning ochilishi”⁸, M.Fuko va Z.Baumanlarning “Nazorat jamiyati”⁹ haqidagi nazariyalarida chuqur talqin etilgan. Ularga koʻra, qarash – bu faqat koʻz bilan kuzatish emas, balki boshqarish, nazorat qilish va taʼsir oʻtkazish vositasidir. Ijzatsiz qarash — bu shaxsga nisbatan “men sendan ustunman” degan axloqiy agressiyaning ifodasidir.

Ali Safiy asarida keltirilgan “teshikdan qarash” tushunchasi bugungi raqamli zamonda kiber-gazandalar, yaʼni roziliksiz maʼlumot yigʻuvchilar, iznsiz kameralar, tarmoqlar orqali kuzatuvlar, “digital voyeurism” (raqamli kuzatuvparastlik) bilan aynan hamohangdir. Shuning uchun, ijzotga asoslanmagan qarash — bu shaxsiy suverenitetga tahdid soluvchi zamonaviy etik muammo sifatida ham talqin qilinmoqda.

4. Ijzot soʻrashda muloyimlik va hayolilik shart qilib qoʻyiladi. Faqat “Kirish mumkinmi?” deb soʻrash emas, balki “Ovoz chiqarish (yoʻtalish, tasbeh aytish), eshikni sekin taqillatish, eshik oldida orqaga burilib kutish kabi holatlar ham odobli muomala sifatida talqin

qilinadi”¹⁰. Bu nafaqat tashqi odob, balki insonning ichki axloqiy holatini – nafislik, muloyimlik, andisha, shaxsga hurmatni koʻrsatadi.

XULOSA. Ali Safiy asaridagi ijzot odobi islomiy etikada yuksak ijtimoiy va axloqiy qadriyat sifatida qaralgan boʻlib, u zamonaviy jamiyatda ham dolzarb ahamiyatga ega. Ijzot soʻrash — bu faqat odob emas, balki maʼnaviy xavfsizlik, inson shaʼni, shaxsiy makon daxlsizligi va ijtimoiy muvozanat kafolati sifatida namoyon boʻladi. Ali Safiyning “Odob ul-asʼhob” asarida bayon etilgan ijzot odobi gʻoyat chuqur ijtimoiy-falsafiy maʼno kasb etadi. Bu tamoyil shaxsiy makon daxlsizligi, axloqiy iffat, hurmat, madaniyat va jamiyat barqarorligi kabi turli darajalarda ishlovchi axloqiy asos boʻlib xizmat qiladi. Bugungi globallashtirish va raqamli erkinlik sharoitida bu qadriyatlar yangicha kontekstda yangidan oʻrganilishi va tatbiq qilinishi lozim.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. فخرالدین علی صفی. ادب الأصحاب (آداب دوستان). مترجم: سید عبداللہ نقشبندی. – انتشارات خواجه عبداللہ انصاری، ۱۳۹۰ هجری شمسی (۲۰۱۱ میلادی). – ۵۱۴ صفحه.
2. Qurʼoni Karim. *Tafsir Hilol*. Tarjimon va sharhlovchi: Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. – Toshkent: Hilol nashriyoti, 2013.
3. Al-Gʻazzoliy. *Ihyo Ulum ad-Din* (Dinning tiriltiruvchi ilmlari). – Bayrut: Dar al-Fikr, 1997. – 4 jild.
4. Al-Farobiy. *Fozil shahar ahli*. Tarjima va sharh: A.Qayumov. – Toshkent: Oʻzbekiston, 1993. – 160 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi Oʻzbekiston – adolatli jamiyat sari*. – Toshkent: Oʻzbekiston nashriyoti, 2021. – 416 b.
6. Alimov R.A. *Maʼnaviyat asoslari: nazariya va amaliyot*. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2016. – 304 b.
7. Saidov A.X. *Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi sharhi*. – Toshkent: Adolat, 2012. – 232 b.

⁸ Agamben G. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. – Stanford: Stanford University Press, 1998.

⁹ Foucault M. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. – New York: Vintage Books, 1995.

¹⁰ فخرالدین علی صفی. ادب الأصحاب (آداب دوستان). (مترجم: سید عبداللہ نقشبندی). – انتشارات خواجه عبداللہ انصاری، ۱۳۹۰ هجری شمسی (۲۰۱۱ میلادی). – ص ۲۱.